

ПРОБЛЕМИ ІНШИХ РІВНІВ МОВИ: ФОНЕТИЧНИЙ, МОРФОЛОГІЧНИЙ, СИНТАКСИЧНИЙ

Людмила Грижак
(Чернівці)

СПЕЦИФІКА МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНИХ ЗНАЧЕНЬ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Розглянуто питання особливостей передачі головними модальними дієсловами англійської мови значень об'єктивної та суб'єктивної модальності в інавгураційних промовах американських президентів.

Ключові слова: *модальність, політичний дискурс, дієслово, інавгураційний.*

Аннотация. Рассмотрены особенности передачи главными модальными глаголами английского языка значений объективной и субъективной модальности в инаугурационных речах американских президентов.

Ключевые слова: *модальность, политический дискурс, глагол, инаугурационный.*

Abstract. The article deals with the problem of expressing of objective and subjective modality in the inaugural speeches of the U.S. presidents by the main English modal verbs.

Key words: *modality, political discourse, verb, inauguration.*

Мовна категорія модальності та засоби її вираження неодноразово були предметом ґрунтовного вивчення мовознавців. Утім поза увагою численних дослідників явища модальності залишився політичний дискурс як особливий вид політичної комунікації.

Мета цієї розвідки – виявити мовні особливості вираження об'єктивної та суб'єктивної модальності в інавгураційних промовах американських президентів. Матеріалом дослідження слугу-

вали 56 текстів інавгураційних виступів американських президентів [14]. Загальна кількість слововживань – 129416 одиниць.

Мова політиків постійно перебуває у фокусі уваги дослідників. Використовуючи ті чи інші мовні одиниці, політик ознайомлює адресатів з власним баченням та інтерпретацією навколишнього світу й подій у ньому, демонструючи водночас емотивно-оцінне ставлення до них. Серед класичних праць з цієї проблематики можна назвати наукові виклади Т. А. ван Дейка [11], О. Й. Шейгал [8], О. М. Баранова [6], Р. Водак [1] та ін.

За О. Й. Шейгал, політичний дискурс є „знаковим утворенням, що має два виміри – реальний і віртуальний, при цьому в реальному вимірі він розуміється як текст у конкретній ситуації політичного спілкування, а його віртуальний вимір включає вербальні та невербальні знаки, зорієнтовані на обслуговування сфери політичної комунікації, тезаурус прецедентних висловлювань, а також моделі типових мовленнєвих дій та уявлень про типові жанри спілкування в цій сфері” [8, с. 9]. Основоположною категорією для виділення політичного дискурсу є контекст, а не сам текст, його тематичний і цільовий зміст [11, с. 27 – 28].

Інавгураційна промова відноситься дослідниками [8] до ритуального жанру політичного дискурсу. Традиційна інавгураційна промова новообраного лідера відіграє в американській культурі важливу роль. У ній президент складає присягу перед народом, окреслює свою ідейно-політичну позицію, декларує наміри тощо. Як перше офіційне звернення президента, вона „займає особливе місце в жанровій структурі політичного дискурсу”, „однозначно маркована одиничним адресантом, жорстко прив’язана до певної політичної події, зафіксована в часовому і просторовому планах” [7, с. 205].

Такі промови є своєрідною суб’єктивною інтерпретацією політиком дійсності, висловлення ним бажаного, необхідного. На думку В.І. Карасіка, для англomовного способу інтерпретації дійсності характерні два дуже істотні аспекти: „детальна розробленість модальних відтінків, які визначають позицію мовця по відношенню до світу, а з іншого боку, детальна характеристика фактуальності/нефактуальності того, що відбувається” [3, с. 146].

Парадигма слів на вираження того чи іншого модального значення в сучасній англійській мові досить велика: дієслова, імен-

ники, прислівники, частки тощо. Автори *A Comprehensive Grammar of the English Language* класифікували різноманітні лексичні одиниці на вираження модальних відношень на кілька груп. До основних вони віднесли такі модальні дієслова, як: *can, could, may, might, must, shall, should, will, would* [10, с. 137]. Вираження об'єктивних та суб'єктивних модальних значень саме цими дієсловами в інавгураційних промовах американських президентів і є предметом нашого дослідження. Складність кваліфікації основних модальних дієслів полягає в тому, що, залежно від їх фактичного використання в мовленні, вони можуть виражати як суб'єктивне, так і об'єктивне модальне значення.

Поняття об'єктивної модальності „використовується для характеристики відношень між висловленням і дійсністю, а поняття суб'єктивної модальності – для характеристики ставлення мовця до висловлення” [4, с. 240]. Проте сьогодні в дослідженнях мовної категорії модальності використовуються різні термінологічні одиниці на позначення суб'єктивної та об'єктивної модальності. Так, суб'єктивну модальність називають також „оцінною” та „епістемічною”, а об'єктивну – „ірреальною” або „деонтичною” [5, с. 431 – 432]. У цій розвідці ми послуговуватимемося загальними термінологічними назвами: об'єктивна та суб'єктивна модальність, не переслідуючи мети теоретичного обґрунтування всіх вищезазначених термінів.

Зарубіжні граматисти П. Р. Кроегер [13, с.166] і А. Даунінг [12, с. 379] зараховують до суб'єктивної модальності такі значення основних модальних дієслів – *упевненості/certainty, ймовірності/probability* і *можливості/possibility*. Ці три модальності демонструють різні ступені довіри мовця або відсутність такої стовсно достовірності/правдивості висловленого речення [12, с. 381].

Модальне значення *можливості/possibility* позначає найнижчий рівень упевненості в дії. Воно є складовою частиною семантичного значення таких модальних дієслів, як *can, could, may, might*, виявляючи різну дистрибуцію в інавгураційних промовах американських президентів.

Дієслова *can/could* пов'язані з вираженням „реальної можливості”, тоді як *may/might* виражають „лише думку (людини) про проблематичність, тобто здогад, припущення, допущення можли-

вості” й пов’язані з виразом суб’єктивного, „людського” [9, с. 190]. Наприклад:

*However troublesome the situation **may** appear, Congress will not, I am sure, be found lacking in disposition or ability to relieve it as far as legislation can do so (William McKinley, 1897) [14, с. 203];*

*I know that I **can** not expect to perform the arduous task with equal ability and success (Martin Van Buren, 1837) [14, С. 84].*

Проаналізувавши використання цих модальних дієслів в інавгураційних промовах американських президентів, ми виявили, що частіше в модальному значенні „можливості” використовувалося дієслово *may* – 293 одиниці. Деяко рідше політики вживали в цьому ж значенні модальне дієслово *can* (232 одиниці) і набагато менше – дієслова *might* (58 одиниць) і *could* (35 одиниць).

Цікаво, що найменшу кількість модальних дієслів (1 одиниця) на вираження модального значення „можливості” виявлено в промовах Дж. Вашингтона (друга промова) та Т. Рузвельта. А найвищий відсоток вживань модальних дієслів (17 одиниць – 1,4%) у цьому значенні, відносно загальної кількості слововживань (1233 одиниць), зафіксовано у виступі Дж. Картера [2]. Утім, навіть цей відсоток настільки незначний, що ми можемо констатувати намагання американських президентів у своїх інавгураційних промовах уникати смислової невизначеності й прагнення досягти понятійної точності.

Середній ступінь довіри – модальне значення *ймовірності/probability* – виражається за допомогою модального дієслова *should*, одним з компонентів значення якого є ймовірне припущення (*tentative inference*). Це модальне значення представлене в досліджуваних промовах 141 раз. У випадку *should* висловлюється думка про необхідність, тобто доцільність дії з погляду мовця [9, с. 191].

*These interests are exposed to invasion in the wars between other powers, and we **should** disregard the faithful admonition of experience if we did not expect it (James Monroe, 1817) [14, с. 41].*

*Our superiority of strength and advantages of civilization **should** make us lenient toward the Indian (Ulysses S. Grant, 1873) [14, с. 157].*

Використовуючи це модальне дієслово, мовець говорить про ймовірність чогось або вважає, що варто чогось очікувати, опи-

раючись на відомі йому факти. Основна семантична відмінність цього модального дієслова від *must* полягає в тому, що воно імпліцитно припускає невиконання заявленої дії, тоді як *must* та *will* не мають такого значення [12, с. 383].

Найвищий ступінь довіри – модальне значення *впевненості/certainty* – виражають модальні дієслова *will, would, shall* і *must*. У цьому значенні вони виявили таку частотність використання в інавгураційних промовах: *will* – 626, *would* – 103, *shall* – 217 і *must* – 49 одиниць.

Вживання мовцем модальних дієслів *will, would, shall* саме в значенні „переконання” ґрунтується на досвіді мовця, відомих йому фактах або на тому, як щось зазвичай відбувається. Ця впевненість може бути підсилена інтродуктивом – *I assume that...* [12, с. 382].

*From this faith we **will** not be moved (Truman, 1949) [14, с.292].*

*But we have faith that we **shall** not prove false to the memories of the men of the mighty past (Theodore Roosevelt, 1905) [14, с. 217].*

Разом з тим, модальне дієслово *must* виражає дещо інше значення впевненості – логічної необхідності: щось обов'язкове тому, що воно правильне [12, с. 382]. Наприклад:

*The loss of liberty, of all good government, of peace, plenty, and happiness, **must** inevitably follow a dissolution of the Union (Andrew Jackson, 1833) [14, с.73].*

Об'єктивна модальність містить у своїй семантичній площині кілька компонентів значень: *обов'язку/obligation, дозволу/permission, волі/volition, ability/здатності* [13]. Останні два значення зараховують також до динамічного (*dynamic*) виду модальності. Її відмінність від об'єктивної модальності полягає в тому, чи зумовлюючі чинники модальних значень є зовнішніми (об'єктивна), чи внутрішніми (динамічна) відносно суб'єкта мовлення [12, 15].

Поняттєвий зміст *волі/volition*, може передаватися трьома модальними дієсловами – *shall, will, would* (Порів.: *shall* – 92 одиниці, *will* – 114 одиниць, *would* – 99 одиниць). У двох останніх дієсловах це модальне значення ще розкладається на три семантичні компоненти – наміру, бажання, наполегливості [10, с. 292]. Наприклад:

Намір: *In the management of our foreign relations it **will** be my aim to observe a careful respect for the rights of other nations, while our own will be the subject of constant watchfulness (James Knox Polk, 1845) [14, с.115].*

Бажання: *I **would** hope that the nations of the world might say that we had built a lasting peace, built not on weapons of war but on international policies which reflect our own most precious values (Jimmy Carter, 1977) [14, с, 340].*

Наполегливість: *Is there one among our citizens who **would not** prefer perpetual peace with Texas to occasional wars, which so often occur between bordering independent nations? (James Knox Polk, 1845) [14, с.114].*

Використовуючи ці модальні дієслова, мовець демонструє чітко визначені інтенції, обіцянки чи погрози.

Модальне значення *обов'язку/obligation* в англійській мові передається двома основними модальними дієсловами – *should* і *must* (Порів.: *should* – 172 одиниці, *must* – 271 одиниця). За ступенем вираження ознаки *must* належить до сильного члена опозиції, оскільки передає значення неминучого обов'язку, або примусу. Водночас, *should* виражає незначне, слабке зобов'язання, рекомендацію:

*A calamity so awful, not only to our country, but to the world, **must** be deprecated by every patriot and every tendency to a state of things likely to produce it immediately checked (William Henry Harrison, 1889) [14, с. 103];*

*They meant that public officers **should** owe their whole service to the Government and to the people (Rutherford B. Hayes, 1877) [14, с. 162].*

Як зазначає Д. А. Штелінг, дієслово *must* поза поєднанням з інфінітивом у формі перфекта та у формі тривалого виду, як правило, нічого суб'єктивного не виражає: це констатація об'єктивної необхідності, неминучості, обов'язковості чогонебудь („так і має бути”, „завичай буває так”, „інакше бути не може” та ін.) [9, с. 191].

Ще одне значення, яке належить до об'єктивної модальності, – це модальне значення *дозволу/permission*. В англійській мові його виразниками є кілька головних модальних дієслів: *can*, *could*, *may*, *might* [10]. *May* є більш формальним відповідником *can* і пе-

редає дуже ввічливу форму дозволу, „яка дана безпосередньо мовцем”. Разом з тим, *can* позначає більш „загальний” вид дозволу й розуміється скоріше як загальноприйнятий, встановлений порядок [10, с. 223-224]. Проте в інавгураційних промовах президентів США у цьому значенні модальні дієслова *can* і *could* не використовувалися, а *may* та *might* траплялися досить нечасто, а саме: *may* – 39 разів, а *might* – 8 разів. Наприклад:

*His gracious benedictions upon us, that we **may** continue to be a prosperous and happy people (James Knox Polk, 1845) [14, с. 116];*

***May** we not cherish this sentiment without presumption when we reflect on the characters by which this war is distinguished? (James Madison, 1813) [14, с. 33].*

Об’єктивне модальне значення *здатності/ability* передається тільки двома модальними дієсловами в англійській мові: *can* і *could*, які використовувалися, відповідно, 266 і 28 разів. У цьому значенні, на думку А. Даунінг [12, с. 392], модальне дієслово *can* може мати різноманітні прагматичні інтерпретації:

- бажання: *We **can** strike at war taxation, and we must (Warren G. Harding, 1921) [14, с.247];*

- наказу: *These great objects are necessarily connected, and **can** only be attained by an enlightened exercise of the powers of each within its appropriate sphere in conformity with the public will constitutionally expressed (Andrew Jackson, 1833) [14, с. 72];*

- прохання: ***Can** we forge against these enemies a grand and global alliance, North and South, East and West, that can assure a more fruitful life for all mankind? (John F. Kennedy, 1961) [14, с. 316];*

- екзистенції: *No mind **can** comprehend them (Calvin Coolidge, 1925) [14, с. 259].*

У цілому, частотні характеристики використання основних модальних дієслів в інавгураційних виступах президентів США подані в нижченаведеній таблиці (див. табл. 1).

Як видно з таблиці, використання головних модальних дієслів зі значеннями суб’єктивної модальності (1754 – 62 %) кількісно переважає вживання цих же дієслів зі значеннями об’єктивної модальності (1089 – 38 %) у досліджуваних інавгураційних промовах. Отже, ми можемо констатувати, що в інавгураційних виступах американських президентів суб’єктивна модальність

переважає об'єктивну модальність. Деякі модальні дієслова стали ключовими у передачі об'єктивної (*can, must*) або суб'єктивної (*will*) модальності, а модальне дієслово *can* показало практично однакове застосування в досліджуваних видах модальності.

Таблиця 1

**Частотність використання головних модальних дієслів
зі значенням суб'єктивної та об'єктивної модальності**

Модальне дієслово	суб'єктивна модальність		об'єктивна модальність	
	Кількість одиниць	%	Кількість одиниць	%
can	232	8%	266	9%
could	35	1%	28	1%
may	293	10%	39	1%
might	58	2%	8	0%
must	49	2%	271	10%
shall	217	8%	92	3%
should	141	5%	172	6%
will	626	22%	114	4%
would	103	4%	99	3%
Z	1754	62%	1089	38%

Підводячи підсумок нашої розвідки про особливості використання основних модальних дієслів в інавгураційних промовах американських президентів, правомірно стверджувати про частотніше їх використання зі значенням суб'єктивної модальності, що, безперечно, надає й загального суб'єктивізму цього виду виступам. Проте це лише попередній висновок і для остаточного його підтвердження чи спростування необхідно проаналізувати використання в інавгураційних промовах всіх інших лексичних, граматичних і синтаксичних мовних засобів, здатних передавати значення об'єктивної та суб'єктивної модальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Р. Водак ; пер. с англ. и нем. Карасика В. И., Трошиной Н. Н. – Волгоград : Перемена, 1997. – 139 с.
2. Грижак Л. М. Модальне значення можливості в політичному дискурсі / Л. М.Грижак, А. В. Куба // Бъдещите изследвания – 2012 : мате-

- риали за VIII международна научна практична конференция, 17-18 лют. 2012 р. Т. 13/ відп. ред. М.Т. Петков. – София : Бял ГРАД-БГ ООД, 2012. – С. 57 – 58.
3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
 4. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : учебник для студентов факультетов филологического профиля / И. М. Кобозева ; Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Филол. фак. – Изд. 3-е, стер. – М. : URSS. – 350 с.
 5. Плуныян В. А. Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира : учебное пособие / В.А. Плуныян ; [М-во образования и науки Рос. Федерации, Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования „Рос. гос. гуманитарн. ун-т“]. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2011. – 669 с.
 6. Политический дискурс: методы анализа тематической структуры и метафорики / [Баранов А. Н., Михайлова О. В., Сатаров Г. А., Шипова Е. А.]. – М. : Фонд ИНДЕМ, 2004. – 94 с.
 7. Шейгал Е. И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е. И. Шейгал // Жанры речи. – Саратов : [б. и.], 2002. – № 3. – С. 205–214.
 8. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Е. И. Шейгал. – Волгоград, 2000. – 431 с.
 9. Штелинг Д. А. Грамматическая семантика английского языка. Фактор человека в языке : учебное пособие. – М. : МГИМО ЧеРо, 1996. – 254 с.
 10. Comprehensive Grammar of the English Language / [R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, and J. Svartvik.] – London : Longman, 2000. – 1796 p.
 11. Dijk T. A. van. Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk / Teun A. van Dijk. – Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2009. – 287 p.
 12. Downing A. English Grammar : A University Course / A. Downing, P. Locke. – 2nd edit. – London ; New York : Routledge, 2006. – 610 p.
 13. Kroeger P. R. Analyzing Grammar. An Introduction / P. R. Kroeger. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 383 p.
 14. My Fellow Americans: Presidential Inaugural Addresses from George Washington to Barack Obama. – Florida : Red and Black Publishers, 2009. – 396 p.
 15. Palmer F. Modality in English: theoretical, descriptive and typological issues / F. Palmer // Modality in contemporary English ; R. Facchinetti, M. Krug, and F. Palmer (eds.). – Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2003. – P. 1–17.